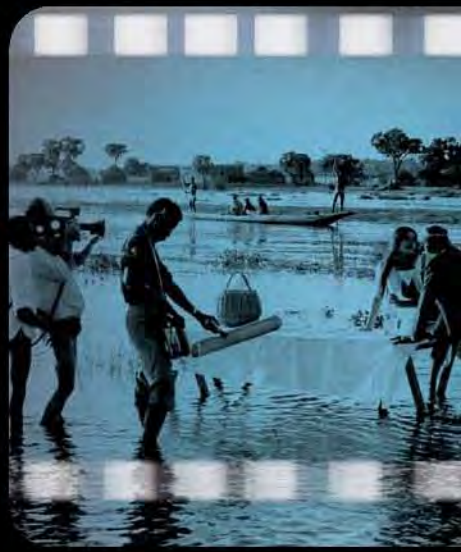

Κ Ι Ν Η Μ Α Τ Ο Γ Ρ Α Φ Ι Κ Ε Σ

Σ Π Ο Υ Δ Ε Σ

Marc Henri PIAULT

**ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ
ΚΑΙ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ
ΠΕΡΑΣΜΑ ΣΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ
ΠΕΡΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ**

Επιστημονική επιμέλεια
Χρήστος Δερμεντζόπουλος

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	II
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΥ, ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ	15
Γνώση, οικονομία, κράτη: ένας αιώνας επέκτασης	15
Εξερευνώντας την ετερότητα του κόσμου	21
Συλλαμβάνοντας την κίνηση: από την αιχμαλώτιση στην αποκατάστασή της . .	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
ΤΙ ΝΑ ΚΑΝΟΥΜΕ ΜΕ ΤΟΥΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥΣ ΑΓΡΙΟΥΣ;	30
Πρώτες εθνογραφικές ταινίες πεδίου: ο Alfred Cort Haddon, ο Walter Baldwin Spencer και ο Rudolf Pöch	31
Ενημερώνοντας τις ελίτ: ο Albert Kahn και τα Αρχεία του Πλανήτη	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΝΕΑ ΓΛΩΣΣΑ	40
Ζητήματα χώρου και χρόνου	40
Αξιοπερίεργα, ανασυστάσεις, μυθοπλασίες: ήδη αμφισβητείται το πραγματικό	43
Οι συγκλονιστικές εικόνες και το ζήτημα του νοήματος	50
Μια γλώσσα αναδύεται ξεκινώντας από το ντοκιμαντέρ	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ, ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ	62
Περιγραφή, εξερεύνηση, πέρασμα στο φαντασιακό...	62
Προς την εθνομυθοπλασία: Edward S. Curtis	64
Μια κινηματογραφημένη εθνογραφία που απέβλεπε στη γέννηση ενός έθνους: οι ταινίες του ταγματάρχη Reis στη Βραζιλία	67
Τα κύρια ερωτήματα έχουν τεθεί	71
Τα θεμέλια μιας επιστημολογικής προοπτικής.	77
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	
ΟΙ ΙΔΡΥΤΕΣ ΠΑΤΕΡΕΣ	83
Οπτικοακουστική εγγραφή, περιγραφή, κατανόηση, εξήγηση, ερμηνεία... . . .	83
Κατασκευή της εικόνας και/ή ανθρωπολογικό διάβημα: η περίπτωση Βερτόφ	86
Το μοντάζ με σκοπό «την οργάνωση του ορατού κόσμου».	95
Ο Flaherty και η εθνολογική ψευδαίσθηση	107

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ, ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ Ή ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΜΟΣ; 125
 Σύνταξη και παρατήρηση των εικόνων: η ανθρωπολογική «κατάσταση» 125
 Συμμετοχή, μαρτυρία και δέσμευση 148
 Εγκαθίδρυση της απόστασης και η παρέκκλιση
 του εξωτισμού, η αποικιοκρατική τροχοπέδη 164
 Προς μια εθνολογία με την εικόνα 175

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Ο ΟΡΥΜΑΓΔΟΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ 187
 Σχετικά με την προσωπική εμπλοκή και τις χρήσεις της 187
 Με αφητηρία «τα πράγματα όπως είναι»: οι ιταλικές εμπειρίες 203
 Οι «αντικειμενικοί» δρόμοι της περιγραφής 221

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ-ΑΛΗΘΕΙΑ ΚΑΙ ΑΜΕΣΟΣ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ 240
 Προς το από κοινού βιωμένο 240
 Ομιλία σε δράση: μια νέα αντιμετώπιση 253
 Βιωμένος κινηματογράφος, δημιουργημένη πραγματικότητα
 (κινητική ενσυναίσθηση) 274

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΘΝΟΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟ 284
 Από το ρόλο στο πρόσωπο 284
 Οι καιροί αλλάζουν 300
 Ανθρωπολογία του εαυτού/ανθρωπολογία σε πρώτο πρόσωπο 329

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ. ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ 341
 Αυστραλία: όλα τα προβλήματα μιας οπτικής ανθρωπολογίας 341
 Ian Dunlop: από την περιγραφή στο διάλογο 343
 Η αποαποικιοποίηση με την εικόνα 352
 Συμμετοχή και υποκειμενικότητα του άλλου 361
 Οι δρόμοι προς μια εκδοχή της διυποκειμενικότητας 368
 Η ιστορία και οι αναπαραστάσεις 377

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

ΑΝΤΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΟΣ 388
 Ο άλλος μπορεί να μιλήσει εν ονόματι του εαυτού του 388
 Ένας χώρος που αναγνωρίζεται ελάχιστα
 από τους ακαδημαϊκούς θεσμούς 395
 Μια διαλογική ή συνομιλιακή ανθρωπολογία 397
 Προς χώρους νόησης και προς την υπερκνηνογράφηση του πιθανού 399

Ενδεικτική βιβλιογραφία 407
Ευρετήριο ονομάτων 413
Ευρετήριο ταινιών 421

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Γέννηση του κινηματογράφου, γέννηση της ανθρωπολογίας

Γνώση, οικονομία, κράτη: ένας αιώνας επέκτασης

Ο κινηματογράφος και η ανθρωπολογία, από τις απαρχές τους κιόλας, καλλιέργησαν μεταξύ τους μια σύνδεση η οποία μάλλον δεν ήταν τυχαία. Το τέλος του 19ου αιώνα σημαδεύτηκε πράγματι από την ταυτόχρονη ανάπτυξη δύο οργάνων για την εξερεύνηση του πολιτισμικού χρόνου και του κοινωνικού χώρου: τόσο ο κινηματογράφος όσο και η εθνολογία έφτασαν μέχρι τους πιο μακρινούς ορίζοντες, εκεί όπου γίνονται αντιληπτές πιο έντονα από οπουδήποτε αλλού οι μεγάλες φυσικές, νοητικές και συμπεριφορικές αποστάσεις από ό,τι έμοιαζε τότε βασικό πεδίο αναφοράς, ένα πεδίο που χωρίς μεγάλο σφάλμα θα μπορούσε να ταυτιστεί με τον «κόσμο των λευκών». Αυτή η εκκίνηση τοποθετείται σε μια εποχή κατά την οποία η Ευρώπη και οι Ηνωμένες Πολιτείες προσπαθούσαν να διασφαλίσουν τις αγορές που τους ήταν απαραίτητες για την εκβιομηχάνιση και τον οικονομικό επεκτατισμό τους, χρησιμοποιώντας ιδίως διάφορες μορφές της αποικιακής εισβολής.¹

Η εθνολογία υπήρχε ήδη από αιώνες, ως θεωρητική εκδοχή του ορθολογι-

---

1. Η αποικιοκρατία δεν αποτελούσε ευρωπαϊκό μονοπώλιο στα τέλη του 19ου αιώνα: οι αμερικανικές επιχειρήσεις στον Ειρηνικό και ιδίως στην Καραϊβική και τη Λατινική Αμερική, παρότι δεν επιτελούσαν πάντοτε ευθέως πολιτική λειτουργία, ήταν απολύτως μια μορφή αποικιοκρατικής κυριαρχίας.

κού δυτικού αναστοχασμού για τον κόσμο και ως τρόπος επεξεργασίας εννοιών που εκκινούσαν από την αναλυτική εξέταση της διαφοράς και της ετερότητας, εννοιών όπως ο πολιτισμός και στη συνέχεια η κουλτούρα. Οι πηγές της ανάγονται κατά γενική συμφωνία στον 16ο αιώνα, σε συγγραφείς σαν τον Jean de Léry, τον Bartolomeo de Las Casas, τον José de Acosta.² Οι φιλόσοφοι του Διαφωτισμού θα τόνιζαν κριτικά τον εθνοκεντρισμό των περιηγητών και θα χάραζαν το δρόμο προς μια εκδοχή του πολιτισμικού σχετικισμού. Το εθνογραφικό υλικό που συλλέχθηκε με τις αναφορές περιηγητών διαπαιδαγωγημένων από ενώσεις σαν την Εταιρεία των Παρατηρητών του Ανθρώπου (Société des observateurs de l'Homme), η οποία συστάθηκε το 1789 από τον Jean-Marie de Gérando, έμελλε να χρησιμοποιηθεί κατά τον 19ο αιώνα στο στοχασμό των μελετητών του γραφείου, αρχικά των φιλοσόφων και κατόπιν κοινωνιολόγων και ανθρωπολόγων όπως ο Max Weber, ο Émile Durkheim και ο Marcel Mauss. Ως εξαίρεση για την εποχή μπορούμε να επισημάνουμε την επιτόπια έρευνα του Lewis Henry Morgan, η οποία εκδόθηκε το 1851,³ αποτελώντας προϋπόθεση για τη συγκριτική μελέτη των συστημάτων συγγένειας σε ολόκληρο τον κόσμο.

Η ανθρωπολογία εξελίχθηκε σε πρακτική επιτόπιας έρευνας μόνον στα τέλη του 19ου αιώνα ολοκληρώνοντας με τη συνοδεία των ιεραποστόλων και των εμπόρων την εξερευνητική πορεία των τυχοδιωκτών γεωγράφων του αιώνα. Ο γερμανός γεωγράφος Franz Boas, που έμελλε να πρωτοστατήσει στην αμερικανική ανθρωπολογία, αποβιβάστηκε το 1883 στην Αρκτική με σκοπό να ζήσει δύο χρόνια με τους Ινουίτ: έτσι εγκαινίασε την επιτόπια έρευνα ως αναπόσπαστο χαρακτηριστικό της ανθρωπολογίας. Ο Boas, χάρη σε μια ασυνήθιστη σύμπτωση, θα δημοσιεύσει τα αποτελέσματα της εξερευνητικής αποστολής του⁴ την ίδια ακριβώς χρονιά που ο Étienne-Jules Marey θα παρουσιάσει

2. Jean de Léry, *Histoire d'un voyage en terre de Brésil* [1578], Le Livre de Poche, Paris 1994· Bartolomeo de Las Casas, *Très brève relation de la destruction des Indes* [1582], La Découverte, Paris 1984· José de Acosta, *Histoire naturelle et morale des Indes occidentales* [1589], Payot, Paris 1979.

3. Lewis Henry Morgan, *The League of the Ho-de-no-sau-nee, or Iroquois*, Sage and Brother, Rochester 1851.

4. Franz Boas, «The central Eskimo», *Sixth Annual Report, Bureau of American Ethnology 1884-1885*, Smithsonian Institution, Washington, DC, σσ. 311-738.

στην παρισινή Ακαδημία Επιστημών την πρώτη φωτογραφική ταινία που πραγματοποίησε με το χρονοφωτογράφο του: πρόκειται για το πρώτο μοντέλο μιας κινηματογραφικής μηχανής λήψης.

Την ίδια ακριβώς χρονιά ο Émile Reynaud εφευρέ επίσης ένα σύστημα εικόνων που ζωγραφίζονταν σε ελαστικές και διαφανείς πλάκες ένθετες σε μια υφασμάτινη ταινία διάτρητη στις δύο πλευρές της: το «Οπτικό Θέατρό» του ήταν προάγγελος της τελικής μορφής της κινηματογραφικής ταινίας. Τέλος, την ίδια χρονιά, ο Thomas Edison κατοχύρωσε την εφεύρεση του ηλεκτρικού φωνογράφου με κέρινους κυλίνδρους, ενώ ο Eastman διέθεσε στο εμπόριο τα πρώτα καρούλια νιτροκυτταρίνης, τα οποία αντικατέστησαν τις χάρτινες ταινίες που χρησιμοποιούνταν αρχικά στις φωτογραφικές μηχανές Kodak. Επρόκειτο για το εξαιρετικά αίσιο έτος 1888. Τον επόμενο χρόνο ο Edison θα τελειοποιούσε οριστικά το φιλμ ως υλικό αποτύπωσης, δίνοντας τον πρώτο τεχνικό ορισμό του: «Η ευαίσθητη μεμβράνη σε μορφή μακριάς ταινίας η οποία [...] φέρει αμφιπλευρικά μια σειρά οπών συμμετρικά τοποθετημένων τη μία ακριβώς απέναντι από την άλλη. Αυτές οι οπές αγκιστρώνονται στη διπλή οδοντωτή σειρά ενός τροχού, όπως στον αυτόματο τηλεγράφο του Wheatstone. Η μεμβράνη είναι διαφανής».

Πέρα από μια απλή εργαλειογραφική περιγραφή, πρόκειται για την απάντηση του κινηματογράφου στην ανυπέρβλητη και εντούτοις ξεπερασμένη πια εκ των πραγμάτων αντίθεση ανάμεσα στο συνεχές και το ασυνεχές, ανάμεσα στο ακίνητο και την κίνηση: το πέρασμα από τη φωτογραφική αναπαράσταση στη μετατροπή της κίνησης σε εικόνα αποκαλύπτει πόσο κεντρικό ρόλο παίζει η σχέση ανάμεσα στο χώρο και το χρόνο. Αυτή η αντίθεση, παραδόξως ανεξάλειπτη και εντούτοις καταλυμένη συνάμα, βρίσκεται στον πυρήνα μιας πρόσφατης ακόμη ανθρωπολογικής διερεύνησης: ως αντίθεση ανυπέρβλητη, η οποία δεν γίνεται διαλεκτική, αποκαλύπτει πόσο αναγκαία είναι η μεσολάβηση, *μέσα στο βιωμένο*, του συναισθήματος και του αισθήματος, της συγκίνησης και των μη λεκτικών μορφών έκφρασης και επικοινωνίας.

Η επιστήμη την ίδια εποχή αναπτύσσει τις αναλυτικές, σωρευτικές και σχεδόν ψυχαναγκαστικές πρακτικές της: μια νέα επιστημονιστική ιδεολογία αναδύεται, και στις ισχυρότερες εκφράσεις της συγκαταλέγεται ο θετικισμός, ενώ ο εξελικτικισμός αναδεικνύεται κυρίαρχη θεωρητική θέση. Πρόκειται για έναν αιώνα αξιοσημείωτων συγκλίσεων. Φιλοσοφικές θεωρητικές διατυπώσεις, πέρα από τις αντιφάσεις ανάμεσα στους δημιουργούς τους, εκφράζουν την

ίδια έγνοια να συλλάβουν και να κατανοήσουν τον κόσμο ως ολότητα. Στον Hegel υπάρχει η ιδέα της μοναδικής ολότητας η οποία δίνει μορφή στο πνεύμα ενός λαού, ενώ στον μαρξιστικό ιστορικό ντετερμινισμό υπάρχει η προοπτική ότι η Ιστορία θα ολοκληρωθεί με τη γενίκευση της κομμουνιστικής κοινωνίας. Η ενότητα της σκέψης εκδηλώνεται με σαφήνεια από τον Hegel στον Marx: ορίζει ένα κοινό πεπρωμένο για τον κόσμο τον οποίο διευθύνει μια ολοποιοτική κατανόηση.

Η παγίωση των εθνικών κρατών στο πολιτικό επίπεδο καταλαμβάνει ασφυκτικά το παμπάλαιο εδαφικό κράμα της γεωγραφίας των λαών. Τα σύνορα οριοθετούν χώρους δήθεν ομοιογενείς. Στο εξής εγκαθιδρύεται η ενοποιοτική τους αρχή: ο λαός συμπίπτει με μία εδαφική επικράτεια, έναν πολιτισμό και, στην περίπτωση των πιο σημαντικών ανάμεσά τους, με μία γλώσσα. Η Ευρώπη των πατρίδων, σε πείσμα του οφθαλμοφανούς και με δύναμη που θα νομιμοποιήσει τη βία των αφομοιωτικών πολιτικών και της απορρόφησης των διαφορών, υποθάλλει ένα λόγο στον οποίο το κράτος δεν είναι πια μεσολαβητής μεταξύ προσώπων και ομάδων, αλλά μετατρέπεται σε έκφραση μιας ουσιάς ολότητας, σε ιστορική ολοκλήρωση μιας βαθύτερης ουσίας. Πρόκειται για την κατάληξη στην οποία οδήγησε η γενικευμένη κατάληψη της εξουσίας από την αστική τάξη. Αυτή, διαμορφώνοντας μια οικουμενική αντίληψη για τον εαυτό της, μετέτρεψε το κράτος που είχε στην εξουσία της σε κάτι που δεν ήταν πια όργανο μιας κυρίαρχης τάξης αλλά «δημοκρατική» έκφραση μιας ολότητας την οποία θα εκπροσωπούσε νόμιμα η ίδια.

Η βίαιη επιβολή αυτών των ενοποιήσεων νομιμοποιήθηκε με (και μέσα σε) θεωρίες οι οποίες βγαίνοντας από το βιολογικό στο πολιτισμικό έτειναν να εκλογικεύσουν, εκ των υστέρων πολλές φορές, τις διαδικασίες ταύτισης και αφομοίωσης, δικαιώνοντας την αναγωγή του διαφορετικού στην κατίσχυση εκείνου που εννοούνταν ως *κατεξοχήν* ορθός λόγος ο οποίος ταυτιζόταν με *την κατεξοχήν* αλήθεια του κόσμου. Ο Lewis Henry Morgan, ιδρυτής της κοινωνικής ανθρωπολογίας, επανένταξε τις ποικίλες κοινωνικές μορφές στο πλαίσιο μιας χρονικής ενότητας, βασισμένος στις πρόσφατες στην εποχή του ανακαλύψεις της αρχαιολογίας και της μελέτης της προϊστορίας. Προς την κατεύθυνση αυτή θα επηρέαζε εντονότατα τον Engels στη συγγραφή του *Η καταγωγή της οικογένειας, της ιδιοκτησίας και του κράτους* (1884). Η ανάπτυξη των κοινωνικών μορφών κατά την άποψη του Morgan μεταφραζόταν σε μία ιεραρχημένη προοδευτική πορεία προς την αυξανόμενη πολυπλοκότητα, σύμφωνα με την οποία οι

κοινωνικοί σχηματισμοί οργανώνονταν αρχικά με βάση τη συγγένεια για να εξελιχθούν κατόπιν προς συστήματα που διέπονταν από την πολιτική.⁵

Στη διάρκεια του 19ου αιώνα παρουσιάζεται μια τάση να συλληφθεί νοητικά ο κόσμος και να οργανωθεί σε συλλογή με σκοπό να αναχθεί η εμφανής πολυμορφία του σε μια μοναδική σειρά ταξινομήσεων με λίγο-πολύ κυρίαρχη τη δυναμική ιδέα του εξελικτικισμού. Ακόμα και σήμερα δεν έχουμε υπερβεί ολοκληρωτικά τις προσταγές των φιλοδοξιών αυτών, οι οποίες συχνότατα δομούν τις τεχνολογικές βεβαιότητες της εποχής μας. Η ιδέα της προόδου που κατέκλυσε τον 19ο αιώνα αντικαταστάθηκε απλούστατα από την ιδέα της ανάπτυξης. Οι σκαπανείς του κινηματογράφου και της εθνογραφίας εμπνέονταν, εν πάση περιπτώσει, από ένα είδος απογραφικής εμμονής, η οποία εξαπολύθηκε αναμφίβολα από τον ενοποιητικό επεκτατισμό της εποχής: η εμμονή τους αρθρώθηκε με βάση το υπόδειγμα των φυσικών επιστημών και στήριζε το πρόγραμμά της για την ολοκληρωτική σύλληψη του κόσμου στην τελειοποίηση τεχνικών που βασιζόνταν στη χρήση οργάνων και δημιουργήθηκαν κυρίως χάρη στην αλματώδη ανάπτυξη της χημείας, της οπτικής και της μηχανικής.

Η Δύση του 19ου αιώνα αισθάνεται σαν να διαθέτει «εκ φύσεως» –και δίχως όριο, σκέφτεται κανείς– την ικανότητα να εξερευνά τον κόσμο και να ορίζει τη σημασία του. Αυτή η ικανότητα μοιάζει αυτόδηλη και μάλιστα αναγκαία: πρόκειται για το περίφημο «χρέος που έχει επωμιστεί ο λευκός άνθρωπος», την ευθύνη που ανέλαβε αυτόκλητη να καθοδηγήσει όλες τις κοινωνίες του πλανήτη στην πορεία που ακολούθησε ο δικός του πολιτισμός... Η τελεσίδικη ανακάλυψη της πολυμορφίας του κόσμου, ύστερα από τη μισαλλοδοξία και τη διασκεδαστική έκπληξη με την οποία αντιμετωπίστηκε στους προηγούμενους αιώνες, επέβαλλε να αποσαφηνιστούν οι αναγωγικές μέθοδοι αντιμετώπισης της διαφοράς, οι μέθοδοι ενσωμάτωσής της σε ένα ενιαίο σχήμα για την ανάπτυξη των ειδών και των κοινωνιών. Η Πρόοδος επέτρεπε να διαφυλαχθεί η ιδέα της έσχατης ενότητας του Πολιτισμού, αναγνωρίζοντας τη διαφορά απλά ως απόσταση στο χρόνο ή στο χώρο.

Πρόκειται για μια εποχή κατά την οποία τα όργανα μέτρησης και παρατή-

---

5. Βλ. ιδίως Lewis Henry Morgan, *Ancient Society or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery through Barbarism to Civilization*, Holt, New York 1877· γαλλική έκδοση: Lewis Henry Morgan, *La Société archaïque*, Anthropos, Paris 1971.

ρησης πολλαπλασιάζονταν και γίνονταν ολοένα πιο περίπλοκα σε όλους τους τομείς, ενώ παράλληλα θριάμβευε η πειραματική μέθοδος: αυτή διασφάλιζε τη συλλογιστική της εγκυρότητα χάρη στην ποιότητα των πειραματικών οργάνων, τα οποία με την ίδια κίνηση επέβαλλαν και συνάμα επιβεβαίωναν την πραγματική ύπαρξη των αντικειμένων της. Κατά μία άποψη έχουμε να κάνουμε με την αντικειμενικοποίηση του αναλυτικού βλέμματος.

Η «αντικειμενικότητα» της επιστήμης θεμελιώνεται στη χρήση οργάνων μέτρησης: η υλικότητά τους θα απάλλασσε από την υποκειμενική διάσταση την ανθρώπινη παρατήρηση, που περιορίζεται από την ανακρίβεια των αισθήσεων. Έτσι, δεν επιβεβαιώνεται μόνον η ανάγκη της ανακάλυψης αλλά επίσης δικαιώνεται η «εκπολιτιστική» τελεολογία της εξερεύνησης του κόσμου, αν όχι και της κατάκτησής του. Το είδος ορθού λόγου που ανέπτυξε ο δυτικός στοχασμός από την εποχή της Αναγέννησης ταυτίζεται με την κοσμική τάξη. Οι κάτοχοι της εξερευνητικής και προεξαγγελτικής επιστημονικής ορθολογικότητας εργάζονταν για να συμμορφώσουν το σχηματισμό των ανθρώπινων κοινωνιών με την οικουμενική λογική: η ενσωμάτωσή τους θα διασφαλιζόταν χάρη στη μορφολογική αντιστοιχία τους, καθιστώντας τες κατανοητές.

Η συγκρότηση και η εγκαθίδρυση των νεωτερικών ευρωπαϊκών κρατών, οι οποίες ολοκληρώθηκαν στη διάρκεια του 19ου αιώνα, θα νομιμοποιούνταν με την πειραματική δοκιμή των κοινωνικών τους σχηματισμών: μόλις έληγε η εσωτερική τους παγίωση και σταθεροποίηση, η επιβεβαίωση θα προερχόταν από την ιστορική αντιπαράστασή τους με έξωθεν περιοχές, οι οποίες θα αποδεικνυαν την αποτελεσματικότητα και την καταλληλότητα των ευρωπαϊκών κρατών, αφού πρώτα θα ολοκληρωνόταν η κατάκτησή τους και έπειτα η κατοχή τους. Η αποικιοποίηση και η πολιτική επέκταση επικύρωναν την αντικειμενική αναγκαιότητα της οικονομικής επέκτασης: την αύξηση της παραγωγής, τη διεύρυνση των αγορών και τη συστηματική ιδιοποίηση των πηγών πρώτων υλών και ενέργειας.

Η αποτελεσματικότητα των βιομηχανικών πολιτισμών επρόκειτο να αναθεί σε κριτήριο αλήθειας που εξέφραζε την αντιστοιχία της συλλογιστικής τους με την αλήθεια του κόσμου. Η αποδεδειγμένη πια και συνεπακόλουθη δύναμή τους, η κυριαρχία τους δεν θα ήταν μόνον νόμιμες αλλά και αναγκαίες προκειμένου να εξαπλωθεί σε ολόκληρο τον πλανήτη το ευεργέτημα μιας τέτοιας ταύτισης. Το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, λοιπόν, παρακολουθούμε τη διαμόρφωση ολοποικτικών πολιτικών ιδεολογιών οι οποίες προσέδιδαν την αξία της

ολοκλήρωσης σε συγκεκριμένες κρατικές μορφές που κατείχαν στο εξής εκτάσεις τις οποίες επιχειρούσαν να ομογενοποιήσουν, ή μάλλον να τις απαρτιώσουν σε δομικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό επίπεδο.

Η Ευρώπη βρισκόταν σε μια παράδοξη κατάσταση: η βεβαιότητα για την «εκπολιτιστική» αποστολή της θεμελιωνόταν στην κατάδειξη της επιστημονικής αποτελεσματικότητάς της και επομένως σε μια ορισμένη ορθολογική ενότητα του κόσμου, ενώ ο επεκτατισμός της αποκάλυπτε και αναδείκνυε την εντυπωσιακή πολυμορφία των κόσμων που εξερευνούσε. Η *σκόπιμη ιδεολογική ομοιογένεια* του κόσμου εξακολούθησε να αναμετριέται με την επίμονη, την πεισματική, ακόμα και στενόμυαλη πολυμορφία των γεγονότων και των καταστάσεων! Ερχόταν αντιμέτωπη με την αναγκαιότητα αυτής της πορείας προς την κατίσχυση του Ορθού Λόγου την οποία περιγράφει η εγγελιανή φαινομενολογία, προκειμένου να πραγματοποιήσει ιστορικά την ουσιώδη υπόστασή της ως οικουμενικού Πολιτισμού αναγκάζοντας τον κόσμο να φτάσει στο δικό της είναι... Εδώ έγκειται ένα από τα κλειδιά που ερμηνεύουν τον πολλαπλασιασμό των απογραφικών διαδικασιών οι οποίες αναπτύχθηκαν την εποχή αυτή: τα «περίεργα» και τα «εξωτικά» του πλανήτη συσσωρεύονταν προκειμένου να μετρηθούν με γνώμονα τη δυτική ιστορική κανονικότητα.

Η επιτόπια ανθρωπολογική έρευνα και ο κινηματογράφος γεννήθηκαν μαζί, στα τέλη του 19ου αιώνα, όταν ο «κόσμος των λευκών» ήταν αφοσιωμένος στην κολοσσιαία επιχείρηση των αποικιοκρατικών κατακτήσεων.

Οι εικονολήπτες των αδελφών Lumière δοκίμασαν από την πρώτη στιγμή να συλλάβουν με την εικόνα κάτι που αποτελεί το αντικείμενο και της ανθρωπολογίας: τους ανθρώπους και τις πρακτικές τις οποίες διαμορφώνουν σε σχέση με τους ομοίους τους και με το περιβάλλον.

Ο τεκμηριωτικός κινηματογράφος, συνεπώς, επινοεί μια *εύλογη* εικόνα της οικουμένης, όπως επισημαίνει ο Jean Epstein. Ο ανθρωπολόγος, με την έννοια αυτή, προβαίνει με τη βοήθεια της κινηματογραφικής μηχανής σε ένα διάβημα γνώσης, μια γνωστική διαδικασία η οποία ανανεώνει το στοχασμό.

Ο σύγχρονος ανθρωπολογικός κινηματογράφος, έχοντας απομακρυνθεί πολύ από τον στερεότυπο εξωτισμό του παρελθόντος, επιχειρεί να επεξεργαστεί όργανα ανταλλαγής και συνομιλίας ανάμεσα σε πρόσωπα που προέρχονται από διαφορετικούς πολιτισμούς.

Η οπτική ανθρωπολογία, επομένως, προτείνει διαφορετικούς τρόπους να σκεφτόμαστε τον κόσμο και συγκροτείται ως τόπος διερεύνησης μιας πάντοτε ακατάβλητης ετερότητας.

ISBN 978-960-455-429-4

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΜΕ 4429